

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European

Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Cercetător postdoc: Dr. Vasile Ciobanu
Expert coordonator: Prof.dr. Paul Helmut Niedermaier

Contribuții ale germanilor din România interbelică la cultura europeană

Minoritatea germană din România se constituie după 1918, din grupele de germani colonizați în spațiul carpato-dunărean începând cu veacul al XII-lea (sașii așezați în interiorul arcului carpatic), continuând cu grupurile mai mici aduse în nordvestul României (începând cu secolul al XIV -lea și mai ales în veacul XVIII), cu șvabii din Banat și germanii din Bucovina sosiți în veacul XVIII. În secolul XIX au fost aduși de țări germanii din sudul Basarabiei, de unde unii au trecut în Dobrogea. ¹ În aceste veacuri au sosit individual și uneori în grupuri mici germanii care au trăit la sud și est de Carpați. Dintre toate aceste grupuri, cel mai încheșat a fost acela al sașilor, care au format după 1918 nucleul minorității germane din România. În 1918 identitatea națională a sașilor era intactă, datorită culturii și sistemului lor naționalpolitic. Celelalte grupuri nu au avut această armătură de susținere a identității și erau pe punctul de a o pierde. Reunirea a 800.000 de germani în granițele României întregite a contribuit la salvarea acestor grupuri, care au reușit să-și păstreze și chiar să-și întărească identitatea lor germană, exprimată prin cultură. În anii interbelici germanii din România își construiesc structuri național-politice și culturale la nivelul întregii țări. În pofida unor neînțelegeri cu autoritățile statului român, a disputelor privind nerespectarea unor promisiuni ale acestora din 1918/1919 cu privire la tratamentul minorităților, germanii din România au reușit să se afirme în toate domeniile - economic, social, politic, cultural - având o pondere care depășea procentul ce-i reprezenta în totalul populației României (4%).

Oprindu-ne doar la cultură, constatăm contribuția lor majoră la imaginea oferită de societatea românească interbelică. Germanii au fost un factor european de cultură, au promovat valorile civilizației occidentale, au contribuit la multiculturalitatea

¹*Geschichte der Deutschen aus dem Gebiete Rumaniens*. Erster Band. 12 Jahrhundert bis 1848, coordonat de Carl Gollner, Kriterion Verlag, Bukarest, 1979, pp.19-34, 277-30, 321-327; *Sächsischschwäbische-Chronik. Beiträge zur Geschichte der Heimat*, coordonatori: Eduard Eisenburger, Michael Kroner, Kriterion Verlag, Bukarest, 1976, pp. 21-27,81-88,94-106; Ute Schmidt, *Die Deutschen aus Bessarabien. Eine Minderheit aus Südosteuropa (1814 bis heute)*, Bohlau Verlag, Köln, Wien, 2003, pp.16-28.

pregnantă din provinciile unde locuiau alături de români și de alte etnii. În an interbelici ei au continuat să-și afirme germanitatea în primul rând prin cultură, prin cultivarea limbii germane, prin păstrarea și practicarea obiceiurilor aduse din ținuturile de origine, prin menținerea și aprofundarea legăturilor în spațiul germanofon - cu Germania și Austria - în domeniul învățământului superior, al artei, al literaturii, științei, al presei.

În același timp, în pofida unor vicisitudini, ei au creat pe aceste meleaguri pe care le-au socotit patria lor (das Vaterland, pentru că aveau și o Mutterland Germania), valori culturale care îi reprezintă între concetățenii din România, dar și între celelalte minorități germane din Europa, în cultura germană în general și, uneori, sunt valori de nivel european. Despre nivelul acestor valori s-a discutat mult? După unii autori, chiar din rândurile sașilor și șvabilor, creațiile științifice și artistice ale germanilor din România interbelică ar fi rămas provinciale, nu ar fi putut depăși acest caracter. Se uită că aceste valori erau reprezentative pentru o minoritate națională, care trăia departe de patria-mamă, că acestea erau realizate în alte condiții decât cele din spațiul germanofon, condiții care au jucat uneori un rol catalizator, dar care alteori au frânat faptele de cultură.

La o analiză mai atentă, care să țină cont și de acești factori, constatăm că multe dintre împlinirile culturale ale germanilor din România interbelică au fost reprezentative pentru societatea românească din epocă, iar unii creatori au devenit exponenți pentru cultura germană și chiar pentru cea europeană. În patria lor și la nivelul anilor interbelici, se poate afirma că germanii din România au beneficiat de egalitatea de șanse cu majoritarii în privința afirmării forței lor creatoare de cultură, de posibilitatea lor de mișcare în Europa (pe care nu o mai întâlnim în anii Războiului Rece). Limitându-ne la creatorii din elita germanilor din România, constatăm chiar un avantaj în acomodarea la cultura occidentală, datorat originii și limbii materne, posibilităților mai mari de a urma cursurile unor școli superioare din spațiul germanofon. Este drept că, uneori (în cazul scriitorilor, de exemplu) acești factori puteau face mai dificilă afirmarea în România, deși în orașele transilvănene, la

² Joachim Wittstock, "Universalität und Provinzialismus in der rumäniendeutschen Literatur", în *Die rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918-1944*, coordonatori Joachim Wittstock și Stefan Sienerth, Kriterion Verlag, Bukarest, 1992, pp.131-160.

Cernăuți și la Timișoara exista o categorie a elitei românești care cunoștea limba germană.

Aceste considerații se întemeiază pe o realitate complexă, asupra căreia s-au aplecat cercetători germani, români, maghiari ș.a., dar surse și lecturi noi pot completa cunoașterea ei.

Contribuțiile culturale ale germanilor din România le-au exprimat identitatea și ele s-au împlinit într-o serie de instituții, cumulând aportul mai multor categorii ale elitei, dar și la scară individuală.

Încercând o trecere în revistă a acestor contribuții trebuie să menționăm în primul rând *învățământul*, în cadrul căruia era păstrată și cultivată limba și conștiința identității germane a tuturor membrilor acestei minorități. În anii interbelici nu s-a ajuns la un sistem de învățământ unitar al minorității germane.³ Au existat școli confesionale, sub egida Bisericilor Evanghelică C. A. și Catolică, dar și școli de stat cu limba germană de predare. Fără îndoială, cea mai puternică și cunoscută pe plan european era școala săsească. Aceasta a continuat o veche tradiție (cu un învățământ general de 8 ani) și cu câteva licee, la Sibiu, Brașov, Sighișoara, Mediaș și Bistrița care pregăteau tineri ce studiau mai apoi în marile universități germane și austriece ale vremii, dar pregăteau și un corp didactic de elită pentru școlile primare." Aceste școli au fost apreciate pentru calitățile lor atât de revizorii Ministerului Instrucțiunii cât și de către vizitatorii de la Liga Națiunilor care verificau "pe teren" situația minorităților." Aceste școli se situau la nivelul european al vremii.

O instituție de nivel european, mai puțin cunoscută a fost și *Liga Culturală a Germanilor din România* (Kulturamt der Deutschen in Rumänien) care a activat în anii 1922-1931 pentru unificarea și afirmarea culturală a minorității germane. Liga a

³ Vezi sinteza asupra învățământului germanilor din România publicată de Ortfried Kotzian, *Das Schulwesen der Deutschen in Rumänien im Spannungsfeld zwischen Volksgruppe und Staat*, Augsburg, 1983.

⁴ *Ibidem*, p.260-281; Walter König, „Das Schulwesen der Siebenburger Sachsen in der Zwischenkriegszeit”, în *Siebenbürgen zwischen den beiden Weltkrieg*, coordonator Walter König, Bohlau Verlag, Köln, Wien, Weimar, 194, pp.265-300.

⁵ Vasile Ciobanu, *Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni 1918-1944*, Editura hora, Sibiu, 202, pp. 291-292.

⁶ Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2002, p.177, 249-250.

avut 27 de domenii de acțiune, propunându-și o cultură de masă, dar fără a uita elitele.⁷ Aceasta a achiziționat din țară și din Germania biblioteci de o sută-două de volume, pe care le-a distribuit în satele locuite de conaționali din Basarabia, Bucovina, zona Satu Mare, a organizat sute de conferințe cu diapozitive (tehnică nouă, pe care a promovat-o în România), a încurajat asociațiile și societățile culturale, teatrale și muzicale, a organizat tumele ale unor interpreți și trupe de teatru din Viena și Germania în orașele locuite de germani din România, a introdus caravana cinematografică, a sprijinit pe absolvenții de liceu să-și continue studiile în spațiul germanofon, a organizat numeroase expoziții de artă și etnografie în țară și în Germania, a avut legături strânse cu Uniunea Germanilor din străinătate de la Berlin, cu Institutul pentru Germanii din Străinătate de la Stuttgart, cu alte ligi și societăți din Republica de la Weimar care se ocupau de minoritățile germane.⁸ Pentru elita săsească Liga Culturală a organizat în fiecare an cursuri postuniversitare de vară, la care au participat de la două-trei sute până la o mie de intelectuali, profesori, învățători, preoți, juriști, economiști, funcționari germani din România și câțiva chiar din alte țări. La cursurile de la Sibiu au susținut prelegeri universitare personalități ale domeniilor respective (filologie, filosofie, etnografie, istorie etc) din Austria și Germania, dar au fost invitați și conferențieri din România care vorbeau germana, ca Nicolae Iorga, Alexandru Tzigara-Samurcaș, Coriolan Petranu.⁹ Cursurile au fost cunoscute astfel într-un spațiu european larg și a existat intenția de a fi sprijinite minoritățile germane din Polonia, Ungaria ș.a. pentru a organiza cicluri similare.¹⁰ Întemeietorul și conducătorul Ligii a fost un literat: Richard Csaki (1886-1943), care s-a afirmat în această funcție și ca politician al culturii (Kulturpolitiker) încercând să

⁷*Deutsches Kulturamt in Rumänien. Tätigkeitsbericht 1922-1927*, Hennannstadt, 1927; Monica Vlaicu, *Das Kulturamt der Deutschen in Grojirumänien*, În *„Siebenbürgische Semesterblätter“*, MUnchen, VII, nr.1-2, 1993, pp.102-110.

⁸Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale (în continuare:DLSAN), fond Liga Culturală, passim. Toate cele 165 de dosare ale acestui fond, prea puțin cercetat conțin mărturii ale intensei activități depuse de această organizație, asemănătoare, într-un fel cu Astra românească și cu Societatea Muzeului Ardelean a maghiarilor transilvăneni.

⁹*Ibidem*, dos. 2,1923, f 1141 verso, 1564; dos.3, 1924, f 265, 301.; dos. 6,1925, f.179-181; dos. 10, 1926, f84-85; dos. II, 1927, f187-188 ș.a. *„Deutsche Tagespost“*, Sibiu, XIV, nr. 75, 7 aprilie 1921, nr. 175, 10 august 1921.

¹⁰*Ibidem*, dos. 11,1927, f 199,208-210.

construiască o solidaritate culturală a minorităților germane din Europa Centrală și de Sud-Est. Din 1934 el a fost numit conducător al Institutului pentru Germanii din Străinătate de la Stuttgart; această perioadă a activității sale este încă prea puțin cunoscută, dar este cert că nu a putut scăpa de impactul nazismului.¹¹

Ca veritabile instituții, implicând însă și aportul unor personalități, ca și în cazul Ligii Culturale, trebuie menționate realizările de nivel european din domeniul *presei*, ale cărei "produse" circulau în întregul spațiu germanofon. Avem în vedere publicații care apăreau de zeci de ani ca cele de la Timișoara, Cernăuți, Sibiu, la care se adaugă noi publicații cotidiene, hebdomadare sau mensuale - care reflectă viața germanilor din România, dar și pe aceea a întregii societăți. Aceste periodice erau o sursă de informație pentru cercurile interesate din Occident și dispuneau uneori de corespondenți în Germania, Elveția, Austria. V Trebuie menționate aici, pentru ecoul lor și pentru că s-au impus în epocă, o serie de reviste literare și social-culturale din Timișoara, Cernăuți, Sibiu și Brașov ca "Von der Heide", "Banater Deutsche Kulturhefte", "Banater Monatshefte", apărute în Banat, "Frühling", "Das Ziel", "Ostland" și mai ales "Klingsor", creația scriitorului Heinrich Zillich, apărute în Transilvania, "Der Nerv", "Die Gemeinschaft" apărute în Bucovina.¹³ De menționat și câțiva jurnaliști care s-au afirmat la cotidienele germane din România, iar unii, ca Fritz Theil și Fritz Klein (1895-1936) au devenit cunoscuți și în Germania. Acesta din urmă a devenit unul dintre cei mai cunoscuți jurnaliști din Republica de la Weimar. El a condus cotidianul "Allgemeine Deutsche Zeitung" (Berlin)."

O instituție cu personalități cunoscute a fost și teatrul. După desființarea Teatrului german din Cernăuți în 1920, directorul de aici, Wilhelm Popp, a încercat să-l reînvie la Sibiu, dar nu a reușit. Viața teatrală a fost susținută de societăți și

¹¹ Karl Kurt Klein, *Ein südosstdeutscher Pionier der Volkswissenschaft: Richard Csaki*, în "Südostdeutsche Vierteljahresblätter", München, 18, nr.1, 1969, pp.14-21; *Schriftsteller-Lexikon der Siebenburger Deutschen. Bio-bibliografisches Handbuch für Wissenschaft, Dichtung und Publizistik*, Band V, A-C, von Hermann A. Hienz, Bohlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 1995, pp. 411-419.

¹² Michael Kroner, *Kulturleistungen der Siebenburger Sachsen*, Nilmberg, 2000, pp. 62-66.

¹³ Horst Schuller Anger, "Abril 1934 rumäniendeutscher Publizistik", în *Die rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918-1944*, coordonatori Joachim Wittstock și Stefan Sienerth, Kriterion Verlag, Bukarest, 1992, pp.99-130; Idem, *Kontakt und Wirkung. Literarische Tendenzen in der siebenbürgischen Kulturzeitschrift "Klingsor"*. Kriterion Verlag, Bukarest, 1994, pp.14-44.

¹⁴ Michael Kroner, *op. cit.*, pp. 62-66; V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 33-362.

asociații, de turnee sosite din Austria. În 1933 însă, Gust Ongyerth a reușit să înființeze la Sibiu un teatru german permanent, cu actori profesioniști. Acesta a fost teatrul minorității germane până în 1944. Aproape jumătate din timpul său era consacrat turneelor prin țară și chiar în Germania. Erau jucate îndeosebi piese clasice germane și câteva creații ale unor autori din România.¹⁵ Acest teatru a fost între puținele instituții de acest fel ale minorităților din Europa.

În celelalte domenii ale culturii, afirmările sunt mai ales individuale, fără a putea omite din analiză și grupurile, colectivitățile din care proveneau creatorii.

Creația științifică este în secolul XX tot mai mult o muncă în echipă. Germanii dispuneau în anii interbelici doar de câteva muzee, din care cele mai cunoscute - și peste hotare - erau Muzeul Brukenthal, Muzeul de Științe Naturale din Sibiu, Muzeul Țării Bârsei din Brașov. Cercetare se făcea și în cadrul unor societăți științifice, ca Asociația pentru Cunoașterea Transilvaniei, Societatea pentru Științele Naturii din Sibiu care aveau și membri din alte țări. De menționat și publicațiile științifice ale celor două societăți amintite, „Archiv des Vereins für Siebenburgische Landeskunde” și „Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenburgischen Verein für Naturwissenschaften zu Hermannstadt” care erau cunoscute în multe țări pentru contribuțiile lor la progresul cercetărilor în domeniile istoriei, etnografiei, științelor naturale.¹⁶

Dintre personalitățile științifice afirmate în anii interbelici trebuie amintit în primul rând cel mai cunoscut om de știință ridicat dintre germanii din România, *Hermann Oberth* (1894-1989), pionier al zborului în spațiul cosmic. Disertația sa de doctorat despre rachete i-a fost respinsă ca utopică de către Universitatea din Heidelberg, dar i-a fost acceptată la Universitatea din Cluj în anul 1923. În același an lucrarea a apărut la München cu titlul *Racheta spre spațiile interplanetare*, punând bazele teoretice ale zborului rachetelor.¹⁷ I-au urmat alte volume în care autorul și-a dezvoltat teoria. În 1930, un concitadin, Otto Folberth, afirma că profesorul de fizică de la gimnazul din Mediaș era "singurul sas despre care se va vorbi și se va scrie în

¹⁵ V. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 395-402.

¹⁶ Michael Kroner, *Kulturleistungen der Siebenburger Sachsen*, f.e., Nürnberg, 2000, pp.30-31, 44-45.

¹⁷ Hans Barth, *Hermann Oberth, titanul navigației spațiale*, ed. a II-a adăugită, Editura Kriterion, București, 1979, pp. 61-78.

toată lumea,¹⁸. O recunoaștere târzie a meritelor sale a venit și din parte Academiei Române care l-a ales în 1991 membru post-mortem, întrucât autoritățile comuniste au refuzat propunerile din anii anteriori." Bine cunoscut a fost și *Oswald Thomas* (1882-1963), originar din Brașov, devenit profesor universitar de astronomie la Viena și conducător al Observatorului astronomic de aici.¹⁹ Lucrările sale privind calcularea traiectoriilor meteorilor, noi metode ale reprezentării astronomice ș. a. i-au adus recunoaștere și apreciere în întreaga lume.

În anii interbelici, medicii germani s-au reunit și ei într-o asociație, au organizat cursuri postuniversitare de vară cu specialiști din Germania și au publicat o revistă de specialitate, „*Jvledizinische Zeitschrift*” Cel mai cunoscut a fost brașoveanul Wilhelm Depner (1873-1950), care a introdus tratarea cancerului cu rادیu, primul din țară, care a participat la congresele internaționale de chirurgie și era membru al Societății Germane de Chirurgie."

În domeniul științelor umaniste trebuie consemnat că își continuă activitatea după 1918 episcopul *Friedrich Teutsch* (1852-1933), istoric al sașilor și conducător al Asociației pentru Cunoașterea Transilvaniei (*Verein für Siebenburgische Landeskunde*), cunoscut în spațiul german pentru activitatea sa și desemnat membru onorific al Academiei Române în 1919.²² Prin lucrările sale, el și tatăl său Georg Daniel au contribuit la conturarea imaginii istorice și identitare a sașilor.²³ Încep să se afirme și să fie cunoscuți în anii interbelici și istorici ca Friedrich Muller-Langenthal, Gustav Gundisch, Otto Folberth.²⁴ Cel mai cunoscut dicolo de hotarele țării a fost însă preotul *Victor Roth* (1875-1936) care a publicat o serie de monografii de istoria artei

¹⁸ Otto Folberth, *Hermann Oberth*, în „*Klingsor*”, Brașov, 7, nr. 2, 1930, p. 41.

¹⁹ Vasile Ciobanu, *Siebenburger Sachsen als Mitglieder der Rumänischen Akademie*, în „*Forschungen zur Volks-und Landeskunde*”, București, 36, nr.2, pp. 73-76.

²⁰ Ludwig Zoltner, „*Oswald Thomas*”, în *De la Honterus la Oberth. Naturaliști, tehnicieni și medici de seamă germani din Transilvania*. Sub redacția și cu un cuvânt introductiv de Hans Oberth, Editura Kriterion, București, 1985, pp. 266-280.

²¹ Thea Wittstock, „Ein Wegbereiter der Krebsbehandlung mit Radium im Rumänien. Der Chirurg Dr. Wilhelm Oepner (1875-1950)”, în *Naturwissenschaftliche Forschungen über Siebenburgen*, vol. 1, coordonatori Ernst Wagner, Heinz Helmann, BohlauVerlag, Köln, Weimar, Wien, 1979, pp. 359-402.

²² V. Ciobanu, *Siebenburger Sachsen*, op. cit., p. 68. ²³ M.

Kroner, *Kulturleistungen*, op. cit., p. 31.

²⁴ *Ibidem*, p. 32.

(arhitectură, meșteșuguri artisnce, monumente). El a fost desemnat și membru corespondent al Academiei Române în 1926.²⁵ Dedicat cercetării bisericilor cetăți dar îndeosebi etnografiei a fost *Emil Sigerus* (1854-1947). El a contribuit la fixarea acestui aspect al conștiinței identitare săsești care sunt obiceiurile. Și expresia artistică dată de monumente arhitectonice, dar și de tradiții, de port etc. a fost studiată de Sigerus. El a fost membru al mai multor societăți științifice și a fost distins cu medalia de aur a Institutului Goethe²⁶ În semn de recunoaștere a cercetărilor sale, cunoscute în cercurile de specialiști, astăzi, multe dintre obiectele adunate de el au fost concentrate într-un muzeu etnografic din Sibiu care îi poartă numele. De altfel, construcțiile săsești cu o vechime de câteva veacuri au început să fie cercetate de tot mai mulți arhitecți, unul dintre ei (Hermann Phleps), ajungând profesor universitar în Germania.²⁷

Remarcabile au fost și cercetările folclorice ale preotului *Adolf Schullerus* (1864-1928) publicate în Finlanda. De asemenea, el a continuat lucrările începute în veacul XIX la *Dicționarul graiurilor săsești*, a cărui publicare a început în acești ani. Dicționarul este o lucrare de interes științific pentru lingvistica germană și elaborarea lui continuă până astăzi pentru că este un monument al limbii germane vechi.²⁸

Istoria literaturii are în anii interbelici ca exponenți de nivel european pe Richard Csaki și pe *Karl Kurt Klein* (1897-1971), care s-au ocupat de trecutul literaturii germane din România și din alte țări. Cercetările întreprinse de el au culminat cu sinteza *Literaturgeschichte des Auslanddeutschtums* (Istoria literaturii germanilor din străinătate), apărută în 1939 la Leipzig. K.K. Klein a fost și profesor la catedrele de germanistică ale universităților din Iași și Cluj și a predat la universitatea din Marburg.¹

Viața muzicală a germanilor din România a cunoscut o intensitate rar întâlnită în rândurile minorităților. Au excelat și în acest domeniu sașii. Activitatea zecilor de

²⁵ V. Ciobanu, *Siebenbürger Sachsen*, op. cit., pp. 69-70.

²⁶ Brigitte Stephani, „Vorwort” la Emil Sigerus, *Volkskundliche und kunstgeschichtliche Schriften*, ediție îngrijită de Brigitte Stephani, Kriterion Verlag, Bukarest, 1977, pp. 23-24.

²⁷ M. Kroner, *Kulturleistungen*, op. cit., p. 41.

²⁸ Carl Gollner, *Adolf Schullerus. Sein Leben und Wirken in Wort und Bild*, Kriterion Verlag, Bukarest, 1986, pp.57 -95.

²⁹ Hermine Pilder-Klein, *Karl Kurt Klein. Ein Gelehrtenleben im Umbruch der Zeit*, Verlag der Universität "Alexandru Ioan Cuza", Jassy, Hartung-Gorre Verlag, Konstanz, 1997, pp. 90-223.

reuniuni muzicale a culminat cu montarea unor spectacole ample de operă și operetă, care au fost prezentate și în turnee în Germania. Deosebită era și activitatea corală. Corurile "Bach" din Brașov, Sibiu au fost cunoscute în România și în afară. Corul condus de *Franz Xaver Dressler* (1898-1981) (cunoscut interpret la orgă, a făcut un turneu în Germania, Austria, S.u.A.³⁰ Muzicieni de renume care au compus simfonii și muzică de operă, fiind bine cunoscuți în lumea muzicii au fost în anii interbelici

Paul Richter (1875-1950), *Rudolf Wagner-Regeny* (1903-1969), *Waldemar Baujzner* (1866-1931) (ultimii doi au trăit în Germania dar nu și-au uitat conașionalii din Româniar". În epocă a fost cunoscut ca muzician, dar și ca pictor avangardist, *Henri Nouveau* (*Heinrich Neugeboren*)(1901-1959) care a trăit la Paris, dar a cărui operă a fost cunoscută în România.³²

Artele plastice s-au bucurat de mulți adepți între germanii din România, dar realizările lor nu au atins decât rareori culmile recunoașterii internaționale. Dintre pictori s-au impus atenției un alt avangardist de renume mondial, *Hans Mattis-Teutsch* (1884-1960)³³, un portretist, *Hans Eder* (1883-1966), un pictor care a predat artă în Germania, *Hermann Konnerth* (1881-1966) (a făcut un portret și lui N. Iorga), o pictoriță care a locuit și în Germania, în anii '30, *Grete Csaky-Copony* (1893-1990).³⁴ Bănățeanul *Franz Ferch* (1900-1981) a reușit și el să se afirme prin participarea la expoziții colective din Germania și Italia. În 1939 el a primit Premiul Prinz Eugen al Fundației Goethe de la Viena.³⁵ Mulți alți plasticieni au rămas la recunoașterea provinciei în care trăiau.

Scriitorii germani din România au avut o misiune dificilă în a se afirma la nivelul scrisului german de pretutindeni. În anii interbelici au reușit să se facă destul de cunoscuți în spațiul germanofon *Adolf Meschendorfer* (1877-1963) cu romanele

³⁰ M. Kroner, *Kulturleistungen, op. cit.*, pp. 60-61. ³¹

V. Ciobanu, *Contribuții, op.cit.*, pp. 385-395.

³² M. Kroner, *Kulturleistungen, op.cit.*, p. 62; *Henri Nouveau. Henrik Neugeboren 1901-1959.*

Au-dela de l'abstraction - Jenseits der Abstraktion. Coordonator Christophe Duvivier, Pavel Liska, Marius Joachim Tătaru, Somogy editions d'art, Paris, 2002, ppA8, 69,74, 189-195.

³³ Gudrun-Liane Ittu, *Hans Mattis-Teutsch: his Work and Thought. Opera și gândirea. Sein künstlerisches Oeuvres und Denken*, Sibiu, Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2001.

³⁴ V. Ciobanu, *Contribuții, op.cit.*, pp.363-380.

³⁵ Franz Heinz, *Franz Ferch und seine Banater Welt*, Verlag Sudostdeutschen Kulturwerks, MUnchen, 1988, pp. 42-43

sale *Orașul din Răsărit* (1931) (*Die Stadt im Osten*) și *Fântâna bivoli/ar* (*Buffelbrunen*) (1935), Erwin Wittstock (1899-1962), cu romanul *Frate, ia pe frații tăi cu tine* (*Bruder nimm die Bruder mit*) (1933), volumele de povestiri *Prietenie pe Târnave* (1935), *Oaspeți de seară* (1938) ș.a. și Heinrich Zillich (1898-1988).³⁶ Alte nume cu opere mai puțin cunoscute în afara țării au fost: Emil Witting, Bernhard Capesius, Erwin Neustädter, Otto Alscher, Franz Karl Franchy, Oscar Walter Cisek (1897 -1966) ș.a. Acesta din urmă s-a afirmat și ca dramaturg, alături de Meschendorfer, Capesius, Anton Maly, Franz Heinz Reimesch.^V

După opinia istoricului Michael Kroner, "atenția arătată în Germania și Austria pentru scrisul germanilor din România s-a datorat interesului politic pentru spațiul Europei de Răsărit",³⁸.

Cert este că volumele semnate de Zillich, Meschendorfer, Wittstock ș.a. au fost editate în Germania și au fost chiar distinse cu premii în ultimii ani ai perioadei interbelice. Operele lor reflectau viața conaționalilor din spațiul carpato-danubian și o făceau cunoscută în rândurile publicului german care atunci afla despre existența acestei minorități. În anii nazismului unele dintre ideile sale și-au făcut simțită prezența și în o serie de poezii și proze.

Seria creatorilor individuali și a instituțiilor care au contribuit la tezaurul de valori culturale ale germanilor de pretutindeni, ale culturii europene interbelice este dificil de stabilit în mod exhaustiv. În comunicarea de față ne-am limitat la prezentarea succintă a acelor creatori ale căror creații depășesc prin ecouri și recunoaștere, granițele provinciei în care s-au născut și ale României.

În concluzie, putem afirma că exponenții germanilor din România au realizat în anii interbelici un mare număr de valori culturale, superior altor minorități germane și comparabil cu cel din Germania. Cei 754.000 de germani din România au reușit să propună publicului interesat, din patrie și din întreg spațiul germanofon, o serie de valori, de contribuții care s-au bucurat de recunoaștere. Majoritatea realizărilor aparțin sașilor și faptul este explicabil prin vechimea lor în Transilvania, prin organizarea lor.

³⁶*Die rumäniendutsche Literatur in den Jahren 1918-1944*, coordonatori Joachim Wittstock și Stefan Sienerth, Kriterion Verlag, Bukarest, 1992, pp. 161-176,233-247,258-278,383-398.

³⁷*Ibidem*, pp. 193-203,217-225,226 -238,248-258,324-334.

³⁸M. Kroner, *Kulturleistungen*, *op.cit.*, p.20.

Altfel, șansele teoretice pentru afirmare au fost egale atât între germanii din România, cât și între aceștia și concetățenii lor români.

Schimbarea contextului social-politic a pus capăt, din păcate, unei perioade de dezvoltare culturală a germanilor din România, reluată după 1989, dar în alte condiții (ale emigrării masive).

Aceste contribuții au fost expresia egalității de șanse a creatorilor dar și expresia identității germane a unei minorități etnice puternice din România interbelică.